

Přadlácká škola Arnošta Latzela v Tomíkovících (1845-1846)

Mgr. Michaela Neubauerová

Hospodářskou a sociální situaci na Jesenicku 40. let 19. století velmi negativně poznamenala rozsáhlá odbytová krize v textilnictví, zejména v ruční plátenické výrobě, v té době životně důležitém způsobu obživy většiny místních obyvatel. Příliv kvalitní a hlavně levné strojově spřádané příze se stejnoměrně a pravidelně spřádaným pevným vláknem z Anglie, Belgie, Francie a německých zemí, rostoucí poptávka po stále oblíbenějším bavlněném zboží, mechanizace a tovární výroba obecně a naopak zastaralé postupy pěstování a ruční zpracování lnu na Jesenicku zapříčinilo vážnutí odbytu výrobků tradičního odvětví místní produkce. Narůstala nezaměstnanost a chudnutí obyvatel se prohlubovalo až na samou hranici přežití. Sociální situaci přadláků a tkalců ještě nepříznivě ovlivnila i několikaletá neúroda a nepřízeň počasí, kvůli kterým se nedostávalo základních potravin jako obilí a brambor, navíc postižené suchou hnilobou, tzv. bramborovým morem. Není tedy od věci, když historikové nazvaly 40. léta 19. století jako hladová.

Jedním z důsledků klesajícího odbytu domácí příze bylo i s tím spojené snížení výdělků místních obchodníků s přízí a plátnem, tedy sběračů příze, obchodníků a faktorů. Ti čelili klesajícím příjmům z meziprodeje textilních výrobků různými způsoby, především snižováním výkupních cen a výkupem jen některých, nejkvalitnějších prací bez sebemenší chyby. Průkopnickým, veskrze aktivním přístupem čelil rostoucí krizi tomíkovický faktor a statkář Arnošt Latzel (1809 Skorošice – 1855 Skorošice), který skupoval přízi od několika stovek místních přadláků a prodával ji především do východních Čech. Prosperující rodinnou živnost zdědil jako nejstarší syn po svém úspěšném otci Josefu Latzelovi ze Skorošic, který mu rovněž pro rozvoj podnikání koupil za 20 000 zlatých od rodiny Oehlů šoltéství a svobodný statek v Tomíkovících (v současnosti zdevastovaný tzv. zámeček – obytný dům čp. 340 a bývalá hospodářská stavení – čp. 341, 345). Syn svou prosperující živnost s velkoobchodem pojistil sňatkem s Josefou Wiesnerovou (1809-1851), dcerou významného podnikatele Josefa Wiesnera, majitele textilní manufaktury v Jeseníku.

Když ve 40. letech 19. století nastala odbytová krize v textilním průmyslu, pokusil se Arnošt Latzel jako jeden prvních čelit všeobecné bídě - v roce 1845 nechal zřídit na svém statku přadláckou školu (Spinnschule) pro výuku inovativního technologického postupu ve výrobě - tzv. vestfálské metody, užívané na Náchodsku a Adršpašsku. To vše s perspektivou výroby kvalitní místní příze schopné ustát na evropském trhu. S metodou se seznámil na svých častých obchodních cestách do východních Čech, kde prodával zboží. Vestfálská metoda představovala souhrn prací se lnem vedoucích k jemnému, ale pevnému a bezchybnému vláknem, které se i při použití ruční výroby vyrovnalo strojové přízi. Inovace probíhaly již při samotné přípravě předena – len byl namáčen ve stojaté vodě místo dosavadního máčení na poli nebo louce rosou, stonky se mlátily podobně jako obilí cepem, namísto dosavadního lámání v trdlici a v neposlední řadě se koudel vochlovala zvláštními vochlemi s hustějšími a delšími jehlami. Zásadní změna nastávala při výrobě předena, kdy se používal jiný typ kolovratu – místo kliky, která musela být obsluhována jednou rukou, se používal nožní pohon a nit tak mohla být stáčena oběma rukama, čímž vznikla příze tenčí a

rovnoměrnejší. Latzel v první řadě poskytl v prostoru šoltéství (rychty) místnosti pro ubytování a výuku zájemců z řad místních přadláků a investoval do učebního lnu a zejména platu a stravného učitelů z Broumova. Nástroje, především nový kužel a kolovrat, si museli frekventanti školy pořídit za své. Spolu s náklady na stravné (6-8 krejcarů denně) byla tak škola dostupná jen pro málo vyvolených, i přes rozsáhlou agitaci nebyla nakonec subvencována státem ani místními správci jiných panství. Přesto první výuka od října 1845 do března 1846 nakonec proběhla vcelku úspěšně a škola se mohla chlubit jak novou kvalitní přízí, tak i řadou zaškolených tkalců. Celkem se vyškolilo 75 přadláků. O novou metodu se proto začala zajímat i vrchnost, především vřatislavský biskup Melchior von Diepenbrock. Ten nechal na svých statcích postupně zřídit podle tomíkovického vzoru další přadlácké školy (ve výsledku 24 škol) s učiteli jak z Broumova, tak i z Tomíovic. První dvě vznikla ještě v říjnu a listopadu 1845 na Jánském Vrchu. Následovaly nově otevřené školy na panství Zlaté Hory a Jeseník (zde výuka probíhala v Adolfovicích). Ale nebyl to jen biskup, kdo propagoval nový způsob výroby, k jejímu šíření se přidala i města a statky. Ve Vlčicích byla zřízena hraběnkou Schaffgotsch s podporou místního faráře Müllera jedna přadlácká škola v tamějším špitále, na statku Kobylá podporoval vyučování jeho majitel baron von Skal a zřízení přadlácké školy zamýšlel i majitel Hamberku (statek Kohout) u Javorníka - světoznámý léčitel a zakladatel jesenických lázní Vincenz Priessnitz. Vyučování podle vestfálské metody se dožadovali i přadláci v Bukovicích u Jeseníku, Vojtovicích a ve Vápenné (na statku šoltéství bratra Arnošta Latzela Antonína). V Bernarticích zřídil výuku vestfálské metody i další z rodiny Latzelů a bratr Arnošt Josef Latzel (na jeho statku se školilo v listopadu 1845 celkem 13 místních přadláků). Náklady na zřízení a provoz škol přitom nebyl vůbec malý. Částečnou představu si lze udělat například z dopisu zlatohorského magistrátu, adresovaného Krajskému úřadu v Opavě, kde byly náklady na zřízení a chod školy odhadovány na 121 zlatých a 40 krejcarů, z toho měsíční plat školitele byl vyčíslen na 16 zlatých a za vybavení dvou místností a otopu na zimu pak dalších 13 zlatých měsíčně.

I přes počáteční úspěch se kýžený dlouhodobý výsledek nedostavoval a odbytová krize přetrvávala. Ve výsledku nakonec pokus přist inovativní vestfálskou metodou na Jeseníku zcela ztroskotala a jeho dopad na konkurenceschopnost, a tedy i odbyt jesenických textilních výrobků, byl minimální a časově zcela omezený. Jako první zavřel školu i někdejší průkopník Arnošt Latzel, když po skončení prvního kurzu v březnu 1846 na podzim již nový ročník neotevřel. Další školy následovaly vzápětí. Příčin brzkého zániku škol je několik, především finančních. Frekventanti školy si většinou nemohli dovolit zaplatit nové náradí a financovat stravné, nehledě na jejich půlroční nepřítomnost v domácnosti. Často tak pracovali na stroji starém, čímž i s použitím nových postupů nedokázali vyrobit kvalitnější přízi. Náročnost, finanční i časová, pak nakonec vedla i k uzavření ostatních přadláckých škol a návratu ke starým metodám. Dlužno dodat, že v roce 1846 nakrátko trh ožil a tkalci bez větších problémů prodali i plátno vyrobené starými metodami. Načež následovala krize roku 1848 a recese s postupným hospodářským růstem 50. let. Tečku za domácí textilní prací, s její kolísavou úrovní i odbytem, pak udělal definitivní přechod na strojní výrobu v textilních manufakturách a továrnách, jejichž produkce strojově spřádaného lnu a tkaného plátna byla nejen jediným možným východiskem z odbytové krize, ale nakonec se stala i pečetí vysoké kvality jesenického textilu.

Prameny a literatura:

1. ZAO, fond Krajský úřad Opava, karton 13, inv.č. 79. Organizování pomoci nuzujícím přadláčům a tkalcům formou zřizování přadláčských škol.
2. ZAO, fond Krajský úřad Opava, karton 14, inv.č. 83. Situace v textilní výrobě v moravskoslezském pohoří, sledování obecné nouze a hladu, zejména mezi přadláky a tkalci.
3. Drkal, S.: Hladová léta na Jesenicku. Příspěvek k řešení následků neúrody z let 1842-1849 zaváděním nových výrobních metod v předení. Slezský sborník, 60, 1962, č. 3, s. 306-323.
4. Myška, M.: Sociální důsledky krize plátenické výroby v jesenické oblasti v předvečer revoluce r. 1848. Slezský sborník, 56, 1958, č. 20, s. 289-313.
5. Zuber, R.: Jesenicko v období feudalismu do roku 1848. Šumperk 1966, 535 s.
6. Latzel, A.F.: Der Oberhof Barzdorf. Der Altvaterbote, 11, 1958, s. 287-298.